

# TÜRK ÜNİVERSİTE TARİHİ'NDE MİLLETVEKİLLERİNİN ÜNİVERSİTE VE YÜKSEKOKULLARDA DERS VERME UYGULAMASI (1925-1941)

THE PRACTICE OF DEPUTIES TEACHING AT  
UNIVERSITIES AND FACULTIES IN TURKISH  
UNIVERSITY HISTORY (1925-1941)

Cağfer GÜLER\*

## Makale Bilgisi

Başvuru: 5 Ağustos 2024

Kabul: 15 Eylül 2024

## Article Info

Received: August, 5, 2024

Accepted: September, 15, 2024

## Öz

*Türk Üniversite Tarihi'nde 1925-1941 yılları arasında milletvekillerinin fakülte ve yüksekokullarda ders verme uygulaması özellikle Ankara Üniversitesi'nin gelişim tarihinde ayrı bir yere sahipti. 1924 Anayasası hazırlanırken milletvekilliği ile profesörlüğün birlikte yürütülmesi şeklindeki bir öneri kabul görmemiş ve sonuç olarak 1924 Anayasası'nda milletvekilliği ile üniversite öğretim üyeliğinin bir kişide toplanmaması esası yer bulmuştu. Diğer yandan, Ankara'nın başkent olmasından sonra burada fakülte ve yüksekokulların kurulmaya başlanması beraberinde öğretim üyesi açığı da doğurmuştu. Bu açığı gidermek için Anayasa'yı değiştirmeksizin değişik formüller üretilmişti. Ankara Hukuk Fakültesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi ve 1935 yılında Ankara'ya taşınan Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ilk yıllarında ortaya çıkan bu öğretim üyesi açığı konularında uzman milletvekilleri tarafından giderilmişti. Böylelikle bulunan bu formüllerle bu fakültelerin gelişimine önemli bir katkı sağlanmıştı. Ayrıca sayısı az da olsa 1939 yılına kadar İstanbul Üniversitesi'nde de bazı milletvekilleri değişik fakültelerde ders vermişlerdi.*

*Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanı olmasından sonra önce 1939 yılında İstanbul Üniversitesi'ndeki uygulamaya son verilmişti. 1941 yılında ise CHP Genel Sekreterliği'nin aldığı bir karar ile Ankara'daki Fakülte ve Yüksekokullarındaki milletvekillerinin ders verme uygulaması şu şekilde sona ermişti: Milletvekillerine üniversiteyi ya da meclisi tercih etme zorunluluğu getirilmişti. Böylelikle 16 yıl boyunca Ankara'da kurulan fakülte ve yüksekokulların gelişmesinde önemli bir*

\* Dr., Ankara Üniversitesi; Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi; Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı; caferguler@yahoo.com; ORCID ID: 0000-0001-8955-6424; Ankara-Türkiye.

*fonksiyonu yerine getirmiş olan bu uygulama tarihindeki yerini almıştı. Bundan sonra özellikle akademik kariyerin daha sağlam esaslara bağlanması yönünde adımlar atılmaya başlanmış ve nihayetinde 1946 yılındaki Üniversiteler Kanunu'na ulaşılmıştır. Yani akademik dünyada bir "normalleşme" sağlanmış olacaktır.*

**Anahtar Kelimeler:** *Türk Üniversite Tarihi, Ankara Üniversitesi, Hasan Ali Yücel, Mehmet Fuat Köprülü, Milli Şef Dönemi.*

#### **Abstract**

*The practice of Deputies teaching at Faculties and Colleges between 1925 and 1941 had a special place in Turkish University History, especially in the history of the development of Ankara University. When the Constitution of 1924 was prepared, a proposal that the deputy and the professorship should be held together was not accepted, and as a result, the principle that the deputy and the university faculty membership should not be gathered in one person was included in the Constitution of 1924. On the other hand, after Ankara became the capital, the establishment of faculties and colleges here also led to a shortage of faculty members. In order to eliminate this shortage, different formulas were produced without changing the Constitution. This faculty member shortage, which emerged in the early years of the Ankara Faculty of Law, the Faculty of Language, History and Geography, and the Faculty of Political Sciences, which moved to Ankara in 1935, was met by members of parliament who were experts in their fields. Thus, with these formulas found, an important contribution was made to the development of these faculties. In addition, although the number was small, some deputies had taught at Istanbul University in different faculties until 1939.*

*After Hasan Ali Yücel became the Minister of National Education, the practice at Istanbul University was first discontinued in 1939. In 1941, by a decision taken by the General Secretariat of the CHP, the teaching practice of deputies in Faculties and Colleges in Ankara had ended as follows: deputies were required to prefer the university or the assembly. Thus, this application, which had fulfilled an important function in the development of the faculties and colleges established in Ankara for 16 years, had taken its place in the history. After that, steps were taken especially towards linking academic career to more solid principles and eventually the Universities Law of 1946 was reached. In other words, a "normalization" was achieved in the academic world.*

**Keywords:** *Turkish University History, Ankara University, Hasan Ali Yücel, Mehmet Fuat Köprülü, National Chef Period.*

#### **Giriş**

Türk üniversite tarihinin İkinci Meşrutiyet'ten<sup>1</sup> 1941'e kadar ilginç bir uygulaması, milletvekillerinin üniversitelerde ders vermeleriydi. Yaklaşık 30

<sup>1</sup> 1948 yılının başlarında milletvekillerinin üniversitelere ders vermelerini öngören kanun teklifinin gerekçesinde ve bu kanun teklifinin Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşmelerinde

yılı bulan bu uygulama üniversite tarihimizle ilgili en son çıkan kapsamlı bir eserde bu konuya değinilmemiştir.<sup>2</sup> Diğer yandan uygulamaya geniş ölçekli sahne olan Ankara Hukuk Fakültesi<sup>3</sup>, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi<sup>4</sup> ve Siyasal Bilgiler Okulu'yla<sup>5</sup> ilgili monografilerde konu gereğince işlenmemiş, yapılan bazı yorumlarda hataya düşülmüştür.

Türk Üniversite Tarihi'nin Cumhuriyet döneminde gelişimi açısından başkent Ankara'nın ayrı bir yeri ve önemi vardı. Çünkü 1946'da kurulan ve Türkiye'nin ikinci üniversitesi olan Ankara Üniversitesi'nin bazı fakülteleri Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'da kurulmuştu. Örneğin, Ankara Hukuk Fakültesi 1925 yılında, "Ankara Adliye Hukuk Mektebi" ismiyle kurulmuştu.<sup>6</sup> Yüksek Ziraat Enstitüsü 1933'te Ankara'da faaliyete geçmişti.<sup>7</sup>

---

ülkemizde bu yönde bir geleneğin oluştuğu belirtilmişti. Gerçekten İkinci Meşrutiyet yıllarında Babanzade İsmail Hakkı Bey'in hem Meclis-i Mebusan'da hem de hem de Mektebi Mülkiye'de ders vermeyi beraber yürüttüğüne işaret edilmişti. Bk. "Manisa Milletvekili Rıdvan Nafiz Edgüer ve iki arkadaşının Üniversiteler Kanunu'na ek kanun teklifi ve Milli Eğitim Komisyonu raporu." TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 9, Toplantı 2, S. Sayısı: 66, 1948. Ayrıca bk. Faysal Mayak, "Osmanlı Basınında Babanzade İsmail Hakkı Bey (1909-1912)", *İçtimaiyat*, Yıl 2021, Cilt:5 Sayı:2, s. 359.

<sup>2</sup> Emre Dölen, Osmanlı'dan 1981'e kadar 5 cilt olarak hazırladığı "Türkiye Üniversite Tarihi'nin Cumhuriyet öncesini anlatan 1. Cildinde İkinci Meşrutiyet dönemindeki uygulamaya değinmediği gibi 2.,3., ve 4. Ciltlerde de değinmemiştir. Bk. Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi 1: Osmanlı Dönemi'nde Darülfünun (1863-1922)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009; Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi 2: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1923-1933*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010; Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi 3: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş, Tasfiye ve Yeni Kadrolar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010; Emre Dölen, *Türkiye Üniversite Tarihi 4: İstanbul Üniversitesi 1933-1946*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

<sup>3</sup> Ahmet Mumcu, *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1977. Bu eserde koyuya ilişkin kimi yanlış yorumlara yazının devamında yeri geldiğinde işaret edilecektir.

<sup>4</sup> Azmi Süslü, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin 50 Yıllık Tarihi*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1986; Musa Çadırcı-Mesut Elibüyük-Bekir Koç, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi: Bir Envanter Çalışması 1935-1946*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2023. Bu iki çalışma da fakültede ders veren milletvekillerinin isimlerine yer verilmiş ancak ötesinde bir yorum ve değerlendirmeye girilmemiştir.

<sup>5</sup> Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, I. Cilt, Mars Matbaası, Ankara 1968. Bu kapsamlı çalışmada her öğretim yılına ait önemli gelişmeler sıralandığı halde nedense 1941 yılındaki alınan karara değinilmemiştir. Sadece bu okulda ders veren milletvekillerinin biyografileri verilirken bu karara atıftan öte yorum ve değerlendirme yapılmamıştır.

<sup>6</sup> Ankara Hukuk Fakültesi'nin tarihi için bk. Mumcu, 1977.

<sup>7</sup> Ankara Hukuk Fakültesi'nin tarihi için bk. Mumcu, 1977.

<sup>8</sup> Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün tarihi için bk. Emre Dölen, "Özerk Üniversite Dönemi 1946-1981", *Türkiye Üniversite Tarihi*, Cilt:5, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010,

1935 yılında Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kuruluş kanununun çıkmasıyla eğitim ve öğretime başlamıştı.<sup>8</sup> Aynı yıl Mülkiye Mektebi İstanbul'dan Ankara'ya taşınmış ve "Siyasal Bilgiler Okulu" ismini almıştı.<sup>9</sup>

Özellikle "Ankara Adliye Hukuk Mektebi", Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin kuruluşunun ilk yıllarında ve Mülkiye Mektebi'nin Ankara'ya taşınmasından sonraki ilk yıllarda bu kurumların öğretim üyesi açığı sorunu milletvekili olan ve konularında uzman kişilerden yararlanılarak çözülmek istenmişti. 1925'ten 1941'e kadar bu uygulama devam ettirilmişti. 1941 yılında ise CHP Genel Sekreterliği'nin almış olduğu bir kararla bu uygulamaya son verilmiş ve bu durumda olan ilgili kişilere ya milletvekilliğini ya da üniversitede kalma seçeneği sunulmuştur. Söz konusu durumdaki kişilerin tamamı Milletvekilliğini seçmiştir.

### **Milletvekillerinin Üniversite ve Yüksekokullarda Ders Verme Uygulamasının Başlaması:**

#### **a. Ankara Adliye Hukuk Mektebi**

Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin Cumhuriyet döneminde milletvekillerinin fakülte ve yüksekokullarda ders vermesi geleneğini başlatması bakımından ayrı bir önemi vardı. Dahası bu mektepte milletvekillerinin ders vermesi kısa bir süre içinde Sayıştay'ın duruma müdahil olmasıyla Meclis Genel Kurulu'na kadar yansıyan Anayasa tartışmasına yol açmıştı. Bu açıdan Ankara Adliye Hukuk Mektebi'ndeki uygulama üzerinde durmak gerekmektedir.

Milletvekillerinin Üniversite ve Yüksekokullarda ders vermesi milletvekilliği sıfatı devam ettikçe 1924 Anayasası'na göre mümkün değildi. Çünkü 1924 Anayasası'nın 23. maddesine göre "*Mebusluk ile Hükümet Memuriyeti bir zat uhdesinde içtima edemez.*"<sup>10</sup> Anayasa tasarısının meclisteki görüşmelerinde sıra ilgili maddeye geldiğinde Profesörlüğün Milletvekilliği ile beraber yapılması yönünde önergeler verilmişse de Meclis Genel Kurulu bu önermeleri kabul etmemiş, Profesörlük istisnası reddedilmişti.<sup>11</sup> Daha "Ankara Adliye Hukuk Mektebi" kurulmadan önce

s. 1-46; Cemalettin Yaşar Çiftçi, *Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933-1948)*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara 2008.

<sup>8</sup> Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi tarihi için bk. Süslü, 1986; Çadırcı-Elibüyük-Koç, 2023.

<sup>9</sup> Mülkiye Mektebi'nin Ankara'ya taşınması ve isminin değişmesi hakkında bk. Çankaya, 1968, C. I, s. 491-508.

<sup>10</sup> Tarhan Erdem, *Anayasalar ve Belgeler: 1876-2012*, Doğan Kitap, İstanbul 2012, s. 86.

<sup>11</sup> Anayasa Tasarısı'nın 23. Maddesi'nin Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşmeleri esnasında Konya Milletvekili Naim Hazım (Onat) Bey, Anayasa Komisyonu Sözcüsü Celal Nuri (İleri) Bey'e "*Bu hükümet memuriyeti sıfatı Darülfünun Medreselerine de şamil midir?*" sorusunu

zamanın Adliye Vekili Seyyid Bey 1924 Anayasası'nın yürürlüğe girmesinden sonra milletvekilliğinden ayrılmıştır.<sup>12</sup>

1925 yılında "Ankara Adliye Hukuk Mektebi" yani daha sonraki ismiyle Ankara Hukuk Fakültesi kurulduktan sonra öğretim üyelerinin çoğu Milletvekilleri arasından seçilmiştir.<sup>13</sup> Bu milletvekilleri arasında Yusuf Akçura<sup>14</sup>, Ağaoğlu Ahmed Bey<sup>15</sup>, Yusuf Kemal Tengirşenk<sup>16</sup>, Mahmut Esat Bozkurt<sup>17</sup>, Hasan Saka<sup>18</sup>, Şükrü Kaya<sup>19</sup>, Şükrü Saraçoğlu<sup>20</sup>, Mustafa Şeref

---

sormuş, Celal Nuri (İleri) şu cevabı vermiştir: "Efendim, Mebusların Darülfünun müderrisi olamayacağına encümenimiz karar vermiştir." 23. Maddenin görüşmeleri tamamlandıktan sonra, bu madde ile ilgili değişiklik önermeleri verilmiş. Bu esnada İstanbul Milletvekili Ali Rıza Bey şu değişikliği önermişti: "İş bu maddeye Darülfünun müderrislerinin istisnasının ilavesini arz ve teklif ederim." Saruhan Milletvekili Vasıf (Çınar) Bey de benzer bir değişiklik önergesi vermişti: "23ncü Maddeye (Darülfünun bundan müstesnadır) kaydının ilavesini arz ve teklif eylerim." 23. Maddeye ilişkin bu iki değişiklik önergesi TBMM Genel Kurulu'nda reddedilmiştir. 23. Maddenin TBMM Genel Kurulu'ndaki görüşmeleri için bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 7/1 İçtima Senesi, 2 (Ondokuzuncu İçtima, 23 Mart 1924), s. 987-991.

<sup>12</sup> Adliye Vekili Seyyid Bey, 1924 Anayasası'nın 23. Maddesine göre bir tercih yapma zorunluluğu duymuş ve Darülfünunu tercih etmişti. Bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 11, İçtima Senesi II (23ncü İçtima, 18. 12. 1340), s. 167; Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi: TBMM II. Dönem (1923-1927)*, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1994, s. 445-446.

<sup>13</sup> Ankara Adliye Hukuk Mektebi kurulurken TBMM'de bu mektebin öğretim elemanı bulmakta sorun yaşayabileceği yönünde eleştiriler yapılmıştı. Bu eleştirilere zamanın Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt) Bey verdiği cevapta, Avrupa'da eğitim görmüş milletvekilleri arasından öğretim elemanlarının sağlanabileceği söylenmişti. Bk. Mumcu, 1977, s. 123.

<sup>14</sup> Yusuf Akçura, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "Siyasi Tarih" derslerinin üstlenmişti. Bk. Mumcu, 1977, s. 123. Akçura'nın bu ders notları yakın zamanda Ötügen Neşriyat tarafından 2 cilt halinde basılmıştır. Bk. Yusuf Akçura, *Tarih-i Siyasi: 1926-1927-1928 Ders Notları*, haz. Erol Kılınç, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2016; Yusuf Akçura, *Avrupa Siyasi Tarihi*, haz. Erol Kılınç, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019. Yusuf Akçura'nın biyografisi için, bk. François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1986. Yusuf Akçura'nın kadrosunu İstanbul Üniversitesi'ne aldırmasından sonra Ankara Hukuk Fakültesi'nde Siyasi Tarih Derslerini 1935-1941 yılları arasında TTK Üyesi, DTCF Dekanı, bu fakültede Yeni ve Yakın Zamanlar Tarihi Profesörü olacak olan Ali Muzaffer Göker üstlenecekti. Bk. Mumcu, 1977, s. 258.

<sup>15</sup> Ağaoğlu Ahmed Bey, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "Hukuk-u Esasiye" derslerini üstlenmişti. Bk. Mumcu, Ankara, 1977, s. 123. Ağaoğlu Ahmed Bey'in biyografisi için, bk. Fahri Sakal, *Ağaoğlu Ahmed Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

<sup>16</sup> Yusuf Kemal Tengirşenk, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "İktisat" derslerini verecektir. Bk. Mumcu, Ankara, 1977, s. 124. Tengirşenk'in ders notlarının bir kısmı 1940 yılında "Millet Ekonomisi" adıyla kitaplaşacaktır. Bk. Yusuf Kemal Tengirşenk, *Millet Ekonomisi*, Ankara Hukuk Fakültesi Neşriyatı, Ankara, 1940. Yusuf Kemal Tengirşenk'in biyografisi için, bk. Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi: Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s. 627-630.

<sup>17</sup> Mahmut Esat (Bozkurt) Bey'in bu okulda vereceği ders "İhtilaller Tarihi"dir. Bk. Mumcu, 1977, s. 124. Mahmut Esat Bey Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde vermeye başladığı hem bu ders hem de 1934'te "İnkılap Dersleri" adı altında başlatılan derste görev almaya başlayınca

Özkan<sup>21</sup>, Refik Saydam<sup>22</sup>, Cemal Hüsnü Taray<sup>23</sup>, Tevfik Kamil Koperler<sup>24</sup> gibi dönemin ünlü fikir ve siyaset adamları bulunmaktaydı.

Milletvekillerinin Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde ders vermeleri Sayıştay Başkanlığı'nın verilecek ücretler konusunda uygulamanın Anayasa'ya uygun olup olmadığı konusundaki tereddütün sonucu olarak kısa bir süre sonra TBMM'ye intikal etmişti.<sup>25</sup> Bu uygulamanın Anayasa'ya

---

1940 yılında ortaya "Atatürk İhtilâli" adıyla bir kitap çıkaracaktır. Mahmut Esat Bozkurt'un biyografisi için, bk. Şaduman Halıcı, *Yeni Türkiye'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

<sup>18</sup> Hasan (Saka) Bey, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "Maliye" derslerini üstlenmiştir. Bk. Mumcu, Ankara, 1977, s. 124. Hasan Saka'nın biyografisi için, ayrıca bk. Çoker, 1995, s. 931-933.

<sup>19</sup> Şükrü Kaya, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "İktisadî Mezhepler" yani "İktisadî Doktrinler" derslerini verecektir. Bk. Mumcu, 1977, s. 124. Kaya, ünlü Fransız iktisatçıları Rist ve Gide'nin "Fizyokratlardan Günümüze Kadar İktisadî Mezhepler Tarihi" adlı eseri 2. Cilt halinde çevirecektir (1925-1927 yıllarında). Şükrü Bey, siyasi hayatımızda 1927-1938 yılları arasında İçişleri Bakanı olarak görev yapmasıyla hatırlanacaktır. Şükrü Kaya'nın biyografisi için, bk. Mustafa Solak, *Atatürk'ün Bakanı Şükrü Kaya*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2013.

<sup>20</sup> Şükrü Saraçoğlu, bu okulda "İktisad-ı Nazari" adlı dersi verecektir. Bk. Mumcu, 1977, s. 124. Saraçoğlu, 1924'ten 1942'ye kadar değişik bakanlıklarda bulunduktan sonra 1943-1946 yılları arasında Başbakanlık görevini üstlenmiş, 1949-1950 arası yıllarda ise TBMM Başkanlığı yapmıştır. Şükrü Saraçoğlu için oğlu Yılmaz Saraçoğlu tarafından 2. ciltlik bir kitap hazırlanmıştır. Bk. Yılmaz Saraçoğlu, *Şükrü Saraçoğlu ve Dönemi Hakkında Basında Çıkan Yazılardan Bazıları*, 2 Cilt, Gelişim Matbaacılık, İstanbul 2000.

<sup>21</sup> Mustafa Şeref Özkan, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "Hukuk-u Âmm" dersini verecektir. Bk. Mumcu, 1977, s. 124. Özkan, 1930-1932 yılları arasında İnönü Hükümetlerinde İktisat Vekili olarak görev yapacaktır. Mustafa Şeref Özkan'ın biyografisi için, bk. Özcan Şabudak, *Unutulmuş Bir Devletçi İktisat Vekili: Mustafa Şeref Özkan*, Libra Yayınları, İstanbul 2009.

<sup>22</sup> Refik (Saydam) Bey, Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde "Tıbb-ı Adli" dersini üstlenmişti. Bk. Mumcu, 1977, s. 124. Saydam, 1923'ten kısa bir kesinti dışında 1937'ye kadar İnönü Hükümetleri'nde Sağlık Bakanı olarak görev almıştı. Saydam, 1939-1942 yılları arasında da Başbakan olarak görev yapmıştı. Refik Saydam'ın biyografisi için, bk. Çoker, 1995, s. 153-155.

<sup>23</sup> Cemal Hüsnü (Taray) Bey'in Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde vereceği ders "İktisat" dersidir. Bk. Mumcu, 1977, s. 123. Taray, 1929-1930 arası İnönü Hükümeti'nde Milli Eğitim Bakanı olmuş, daha sonraki yıllarda diploması mesleğine geçmiştir. Cemal Hüsnü Taray'ın biyografisi için, bk. Öztürk, 1994, III Cilt, 365-366.

<sup>24</sup> Tevfik Kamil (Koperler) Bey, bu mektepte "Roma Hukuku" okutacaktır. Bk. Mumcu, 1977, s. 123. Koperler daha sonraki yıllarda diploması mesleğini seçecektir. Tevfik Kamil Koperler'in biyografisi için, bk. Öztürk, 1994, III Cilt, s. 410-411.

<sup>25</sup> Divân-ı Muhasebat (Sayıştay) Başkanlığı 30 Ocak 1926 tarihli bir yazı ile TBMM Başkanlığına yazdığı tezkerede Ankara Hukuk Mektebi'nde ders veren Milletvekillerinin alacakları maaş ve ödeneklerinin verilmesi hususunda Anayasanın 23. Maddesi göz önünde tutulup bir yorum kararı istemiştir. TBMM Anayasa Komisyonu 4 Şubat 1926'da hazırladığı mazbatada şu noktalara dikkat çekmiştir:

aykırı olup olmadığı hakkında Meclis'ten bir "tefsir kararı" çıkmıştı. Bu tefsir kararına göre "Ankara Adliye Hukuk Mektebi" üniversite sayılmadığı için Milletvekillerinin burada ders vermelerinin Anayasa'ya aykırı bir durum teşkil etmediği yorumu yapılmıştı.<sup>26</sup>

### **b. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi**

Atatürk'ün Tarih ve Dil konularındaki çalışmalarının ve bu çalışmalarının nihayetinde Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun kurulmasından sonra Atatürk'ün isteğiyle Ankara'da Edebiyat Fakültesi ismi kullanılmayıp onun yerine "Dil ve Tarih Coğrafya" adı altında bir fakülte 1935 yılında kurulmuştur.<sup>27</sup> Bu fakültenin öğretim üyesi kaynağı olarak Hitler'den kaçan Alman bilim adamları<sup>28</sup>, yurtdışında eğitimlerini tamamlayan genç Türk

a. Ankara Hukuk Mektebi bir Yüksekokuldur.

b. Bu Yüksekokulda maaş değil ücret verilmektedir.

c. Bu Yüksekokulda ders verecek öğretmen bulmak sorunu vardır.

d. Bu Yüksekokulda ders vermek öğretmenlikle eş tutulduğu için Anayasa Komisyonu Anayasa'nın 23. Maddesine aykırı bir durum görülmediği yönünde bir yorumda bulunmuştur. Bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III (Elli üçüncü İçtima 10 Şubat 1926), Sıra Numarası 66, s. 7.

<sup>26</sup> Anayasa Komisyonu'nun Divân-ı Muhasebatın (Sayıştay) başvurusu üzerine Anayasanın 23. Maddesiyle ilgili yaptığı yorumu içeren mazbatasını Meclis Genel Kurulu'nda görüşülecektir. Genel Kurul'daki görüşmelerde ilk sözü alan Feridun Fikri (Düşünsel) Bey, Anayasa Komisyonu'nun hazırladığı mazbatadaki görüşlere katılmadığını, Anayasaya aykırılığın devam ettiğini, yapılması gerekenin Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde ders veren Milletvekillerinin hiçbir şekilde ücret almamaları olduğunu belirtmiştir. Karesi Milletvekili Vehbi Bey, Anayasa Komisyonu mazbatasındaki yoruma katılmadığını, yapılması gerekenin Anayasanın 23. Maddesine üniversite hocalığı "bundan müstesnadır" şeklinde bir ilave yapılmasını istemiştir. Aynı zamanda Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nde ders veren milletvekillerinden Yusuf Kemal (Tengirşenk) ile Ağaoğlu Ahmed Bey, mazbata hakkında yaptıkları konuşmalarda kendileri için maaş, ücret gibi konuların geri planda olduğunu, kendi pozisyonlarının anayasaya aykırılık teşkil etmediğini vurgularlar. Meclis Genel Kurulu nihayetinde Anayasa Komisyonu'nun Anayasanın 23. Maddesinin yorumunu içeren mazbatasını 15 Şubat 1926'da kabul ederek bu yöndeki tartışmalara son verecektir. Meclis Genel Kurulu'ndaki Anayasa Komisyonu'nun mazbatasının görüşmeleri için bk. *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre II, Cilt 22, İçtima Senesi III (Elli beşinci İçtima, 13.02.1924), s. 170-175. Ahmet Mumcu, Meclis Genel Kurulu'nun aldığı Anayasanın 23. Maddesiyle ilgili yorum kararını şu şekilde yorumlamakla yanılmaktaydı: "Bu yorum kararı ile milletvekilliği ile profesörlüğü bir kişide birleşebileceği yolunda uzun süre bir gelenek de yerleşmiştir. Bu gelenek 1941 yılında ortadan kalkmıştır.". Mumcu, 1977, s.128. Mazbatanın içeriği ve Meclis Genel Kurulu'nda yapılan tartışmalar Mumcu'nun bu yorumunun yanlışlığını göstermektedir. Çünkü mazbatada Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nin bir yüksekokul olduğuna vurgu yapılmakta, üniversite niteliğinin bulunmadığı görüşüne yer verildikten sonra, milletvekillerinin öğretmen olarak sadece ders ücreti aldığı belirtilmekteydi.

<sup>27</sup> Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi için, bk. Süslü, 1986; Çadırcı-Elibüyük-Koç, 2023.

<sup>28</sup> DTCF'ye gelen Alman bilim insanları için, bk. Çadırcı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 33-43.

bilim insanları<sup>29</sup> ve nihayetinde Milletvekili olan ve aynı zamanda belirli konuların uzmanı olan kişilerden de yararlanılmak istenmiştir. Örneğin; Yusuf Hikmet Bayur<sup>30</sup>, Besim Atalay<sup>31</sup>, Hasan Reşit Tankut<sup>32</sup>, Ali Muzaffer Göker<sup>33</sup>, Şemsettin Günaltay<sup>34</sup>, Saim Ali Dilemre<sup>35</sup> İbrahim Necmi Dilmen<sup>36</sup>, Naim Hazım Onat<sup>37</sup>, Fazıl Nazmi Örkün<sup>38</sup> ve Atatürk'ün isteğiyle 1935

<sup>29</sup> DTCF'de görev alan ve eğitimlerini yurtdışında tamamlayan genç bilim insanları için, bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 30-33.

<sup>30</sup> Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ni yürütmüş, Diploması de görev almış ve Milletvekilliği ile Millî Eğitim Bakanlığı'nda bulunmuştur. Yusuf Hikmet Bayur'un biyografisi için, bk. *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1985. Yusuf Hikmet Bayur'un DTCF'de "Hint Tarihi" dersini vermesi hakkında bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 63. Bayur ayrıca İstanbul Üniversitesi "İnkılap Enstitüsü"nde İnkılap Derslerini de vermektedir. Yusuf Hikmet Bayur'un DTCF'de "konferans ücreti" olarak tanımlanan statü ile DTCF'de ders vermesine ilişkin bir kararname örneği için, bk. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Belge Tarihi: 19.02.1936, Belge Özeti: "Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Konferans şeklinde ders verenlere ücret verilmesi." Kurum: 30.18.1.2 Kararlar Daire Başkanlığı, Belge Bilgisi: 62.14.8

<sup>31</sup> Besim Atalay, DTCF'de Fars Dili ve Edebiyatı zümresinde 1941'e kadar ders vermiştir, bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 243. Besim Atalay'ın biyografisi için, bk. Çoker, 1995, C. III, s. 697-699.

<sup>32</sup> Hasan Reşit Tankut, DTCF'de Türk Dili ve Edebiyatı zümresinde ders vermektedir, bk. Ali Gül-Tülay Çulha, "Hasan Reşit Tankut", *DTCF'de Türkoloji'nin Öyküsü*, haz. Hasan Özdemir-Hadi Şenol, I. Cilt (Kuruluş), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, Ankara 2006, s. 313-320.

<sup>33</sup> Ali Muzaffer Göker, DTCF'de Tarih zümresinde Yeni ve Yakın Zamanlar Tarihi'nde ders vermişti, bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 29, 247. Ali Muzaffer Göker için, bk. Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1983, s. 351-353

<sup>34</sup> Şemsettin Günaltay, DTCF'de Tarih zümresinde Eski Zamanlar Tarihi'nde ders vermektedir, bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 245-246. Şemsettin Günaltay'ın biyografisi için bk. Çoker, 1983, s. 315-319.

<sup>35</sup> Saim Ali Dilemre, DTCF'de Türk Dili ve Edebiyatı zümresinde ders vermişti, bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 248. Saim Ali Dilemre için ayrıca bk. Tülay Çulha-Ali Gül, "Ord. Prof. Dr. Saim Ali Dilemre (1880-1954)", *DTCF'de Türkoloji'nin Öyküsü*, haz. Hasan Özdemir-Hadi Şenol, I. Cilt (Kuruluş), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, Ankara 2006, s. 175-178.

<sup>36</sup> İbrahim Necmi Dilmen, DTCF'de Türk Dili ve Edebiyatı zümresinde ders vermişti. Bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 248. İbrahim Necmi Dilmen'in biyografisi için ayrıca bk. Tülay Çulha, "İbrahim Necmi Dilmen", *DTCF'de Türkoloji'nin Öyküsü*, haz. Hasan Özdemir-Hadi Şenol, I. Cilt (Kuruluş), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, Ankara 2006, s. 179-197.

<sup>37</sup> Naim Hazım Onat, DTCF'de Arap Dili ve Edebiyatı zümresinde ders vermişti, bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 242-243. Naim Hazım Onat'ın biyografisi için, bk. Öztürk, 1994, III. Cilt, s. 549-550.

<sup>38</sup> Fazıl Nazmi Örkün, DTCF'de Klasik Filoloji zümresinde ders vermişti. Bk. Çadircı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 241-242. Fazıl Nazmi Örkün'ün biyografisi için bk. İhsan Güneş,



yılında Kars'tan milletvekili seçilen ünlü bilim insanımız Mehmet Fuat Köprülü<sup>39</sup> gibi.

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Milletvekillerinin ders vermesi uygulaması mevzuat bakımından "Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden" farklı idi. Çünkü Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Fakülte sıfatına sahip olduğu için bu fakülte'deki uygulama Anayasa'ya aykırılık teşkil etmemesi için ders verme şekli hakkında "konferans" ibaresi kullanılmıştı.<sup>40</sup>

### c. Siyasal Bilgiler Okulu

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden Mülkiye Mektebi'nin 1935 yılında Ankara'ya taşınma kararı çıkmıştı. Ankara'ya taşındıktan sonra okulun ismi Siyasal Bilgiler Okulu'na değiştirilmişti.<sup>41</sup> Mülkiye Mektebi, Ankara'ya taşındıktan sonra bazı hocaları İstanbul'da kalmış, Ankara'ya gelmemişti. Örneğin ünlü Medeni Hukuk ve Toprak Hukuku'nun uzmanı Ebül'ulâ Mardin, ünlü İdare Hukukçumuz Sıddık Sami Onar, İktisat ve İktisadi Doktrinler Tarihi Hocası Şükrü Baban gibi. Bu isimlerden Mardin ve Onar'ın asıl kadroları İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeydi. Ankara'ya gelmeyen bu isimlerin boşluğunu doldurmak için Ankara Hukuk Fakültesi'nden Mahmut Esat Bozkurt, Hasan Saka ve Mustafa Şeref Özkan; Yüksek Ziraat Enstitüsü'nden Şevket Raşit Hatipoğlu<sup>42</sup>; Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nden Mehmed Fuad Köprülü, Bursa Milletvekili Atıf Akgüç<sup>43</sup>, ile Ticaret Bakanlığı'ndan Halit Nazmi Keşmir<sup>44</sup>, Maliye

Türk Parlamento Tarihi: TBMM/V Dönem 1935-1939, Cilt II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 161-162.

<sup>39</sup> Mehmed Fuad Köprülü, DTCF'de Tarih zümresinde Orta Zamanlar Tarihi kürsüsünde ders vermişti, bk. Çadırcı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 246.

Mehmed Fuad Köprülü'nün biyografisi için ayrıca bk. 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, 2 bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

<sup>40</sup> DTCF'de ders vermeye başlayan Milletvekillerine ait kararname şöyle kaleme alınmıştı: "Bu ders yılı içinde işe başladıkları tarihten itibaren Mali Sene sonuna kadar verecekleri konferans adedine göre tahakkuk edecek ücretleri, Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun 17. Maddesiyle verilip 2/3425 sayılı Kararname ile ayrılan konferans ücreti tahsisatından verilmek üzere, Ankara'da açılan Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi'nde Türk Tarih, Dil ve Coğrafyasına ait konferans şeklinde ders vermeye memur edilen ...": Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi, Belge Tarihi: 19.02.1936, Kurum: 30.13.1.2 Kararlar Daire Başkanlığı, Belge Bilgisi: 62.14.8, Dosya Ek: 138.70

<sup>41</sup> Mülkiye Mektebi'nin Ankara'ya taşınması ve isminin değişmesi hakkında bk. Çankaya, 1968, C. I, s. 491-508.

<sup>42</sup> Şevket Raşit Hatipoğlu hakkında, bk. Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, II. Cilt, Mars Matbaası, Ankara, 1968, s. 1200-1201.

<sup>43</sup> Atıf Akgüç hakkında, bk. Çankaya, 1968, II. Cilt, s. 1115.

<sup>44</sup> Halit Nazmi Keşmir hakkında, bk. Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, IV. Cilt, Mars Matbaası, Ankara 1968, s. 1695-1697.

Bakanlığı'ndan Cezmi Erçin<sup>45</sup>, Maliye Bakanlığı Hukuk Müşaviri Ali Kemal Arar<sup>46</sup> Siyasal Bilgiler Okulu'nda görev almışlardı.

#### **d. Fakülte ve Yüksekokullarda İnkılap Derslerini Veren Milletvekilleri**

1933 Üniversite Reformu'ndan sonra İstanbul Üniversitesi bünyesinde "İnkılap Enstitüsü" kurulmuştu. Bu tarihten itibaren önce İstanbul Üniversitesi'nde daha sonra da Ankara'daki fakülte ve yüksekokullarda İnkılap Dersleri şu milletvekilleri tarafından okutulacaktı: Hikmet Bayur, Yusuf Kemal Tengirşenk, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker.

### **1. Milletvekillerinin Üniversite ve Yüksekokullarda Ders Verme Uygulamasının Sona Erdirilmesi (1939-1941)**

#### **a. Uygulamanın Sona Erdirilmesinde Birinci Aşama: 1939 Kararı**

Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Cumhurbaşkanı seçilmiş ve Celal Bayar Hükümeti de görevine devam etmiştir. 1938 yılının son günlerinde Hasan Ali Yücel, Saffet Arıkan'ın yerine Millî Eğitim Bakanlığına getirilmişti.<sup>47</sup> Hasan Ali Yücel, Bakan olduktan bir süre sonra üniversite üzerindeki kanundan gelen yetkilerini kullanarak bazı tasarruflarda bulunmuştu. Örneğin; İstanbul Üniversitesi'nin mevcut Tıp, Edebiyat ve Fen Fakülteleri'nin dekanlarını değiştirmişti. Böylelikle Mehmed Fuad Köprülü'nün Edebiyat Fakültesi Dekanlığı görevi sona ermiştir.<sup>48</sup>

Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı'na getirilmesinden bir süre sonra 1939 yılında Milletvekillerinden İstanbul Üniversitesi'nin değişik fakültelerinde görev yapanlara ya milletvekilliğini ya da profesörlüğü tercih etme seçeneği sunulmuştu.<sup>49</sup> Bu durum karşısında Fuat Köprülü gibi ünlü bir Tarihçimiz İstanbul Üniversitesi'ni bırakırken<sup>50</sup>, Tıp Fakültesi'nde görev alan bir milletvekili ise üniversiteyi tercih etmişti.<sup>51</sup>

<sup>45</sup> Cezmi Erçin hakkında, bk. Çankaya, 1968, IV. Cilt, s. 1658-1660.

<sup>46</sup> Ali Kemal Arar hakkında bk. Çankaya, 1968, II. Cilt, s. 1154.

<sup>47</sup> Hasan Ali Yücel için, bk. Tanıl Bora, *Hasan Ali Yücel*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021; Mustafa Çıkar, *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1997.

<sup>48</sup> Dölen, 2010c.

<sup>49</sup> İstanbul Üniversitesi'nde ders veren milletvekilleri Fuad Köprülü, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Saim Ali Dilemre, Şemsettin Günaltay ve Neşet Ömer İrdelp idi. Bu bilgiler Rektör Cemil Bilsel'in "Yedinci Yıl Açış Nutku"ndan alınmıştır. Bk. Cemil Bilsel, "Yedinci Yıl Açış Nutku", *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1940, s. 7.

<sup>50</sup> Fuat Köprülü'nün oğlu Orhan Köprülü babasının eserlerinden bir antolojiyi yayına hazırlarken, kitabın başına yazdığı Köprülü hakkındaki biyografik notta 1939'da babasının İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden ayrılmak zorunda kalmasına değinmediği gibi 1941'e kadar devam ettiğini söylemekle bir başka hataya düşmüştür. Bk. Orhan Köprülü,

### b. Uygulamanın Sona Erdirilmesinde İkinci Aşama: 1941 Kararı

1941 yılında CHP Genel Sekreterliği'nin Üniversitelere ders veren Milletvekillerine ya Üniversiteyi ya da Parlamento'yu seçme zorunluluğu getiren bir karar almıştı.<sup>52</sup>

Bu kararın alınma nedenlerini 6 yıl sonra TBMM'de bir kanun teklifinin gerekçesinden öğreniyoruz. 1941 yılında alınan kararın iki ana gerekçesi bulunmaktaydı:

1. II. Dünya Savaşı yılları Türkiye için iktisadî bakımından zor yıllardı. İşte böyle bir ortamda milletvekillerinin kendi maaşları dışında üniversitede verdikleri derslerin karşılığı olarak aldıkları ücretler, CHP Genel Sekreterliği'ne göre kamuoyunda hoş karşılanmıyordu.

2. 1933'teki Üniversite Reformu'ndan sonra üniversite özerkliği kaldırılmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı üniversite üzerinde her alanda geniş yetki ve denetim hakkına sahip olmuştu. Diğer taraftan fakülte ve yüksekokullarda ders veren milletvekilleri CHP Meclis Grubu ile TBMM Genel Kurulu'nda Millî Eğitim Bakanlığı ve icraatını gerektiğinde eleştirme, sorgulama ve denetleme hakkına sahipti. Yani bir taraftan Bakan mevzuat bakımından ders veren milletvekillerinin amiri pozisyonundayken, diğer taraftan bu milletvekilleri meclis zemininde amirleri sayılan Bakanı denetleyebilirdi. Bu durum elbette çelişkili bir görüntü sunuyordu.<sup>53</sup>

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin böyle bir kararı almasında kuşkusuz dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in de rolü olmuştur. Ancak Yücel'in bu yönde girişimlerde bulunurken konuyla ilgili milletvekillerinin bir kısmının güçlü siyasi kişilikler olduğu anımsanacak olursa Yücel'in bu noktada Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün onayını almadan bu yönde girişimlerde bulunması imkânsızdı.

---

*Köprülü'den Seçmeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1972, s. VI. Benzer yanlışa Diyanet İslam Ansiklopedisi'nden "Mehmed Fuad Köprülü" maddesini yazan Ömer Faruk Akün'de düşmüştür. Bk. Ömer Faruk Akün, "Mehmed Fuad Köprülü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara, s. 478.

<sup>51</sup> İstanbul Üniversitesi'nde görevinde kalmayı tercih eden tek milletvekili Tıp Fakültesi'nden Neşet Ömer İrdelp idi. Bk. Bilsel, 1940, s. 7.

<sup>52</sup> Ahmet Mumcu, Ankara Hukuk Fakültesi'nin 50 yıllık tarihini anlatan eserinde uygulamanın kaldırılması hakkında şu açıklamayı yapmakla yanılmıştır: "Bu kararın bir Fakülte Profesörler Meclisi kararı olması mümkündür. Ancak o döneme ait kararlar henüz bulunamadığı için bu konuda kesin bir fikir ileri sürmek olanaksızdır." Bk. Mumcu, 1977, s. 165. CHP Genel Sekreterliği'nin 1941 yılının Eylül ayında aldığı bu kararın belgesine "Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi Cumhuriyet Halk Partisi Fonu"nda rastlayamadık.

<sup>53</sup> 1948 yılının başlarında Manisa Milletvekili Rıdvan Nafiz Edgüer ve iki arkadaşının Üniversiteler Kanunu'na ek kanun teklifi gerekçesinde bu bilgilere yer verilmişti. Bk. *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, Cilt: 9, Toplantı 2, S. 66, 1948.

## 2. Milletvekillerinin Üniversite ve Yüksekokullarda Ders Verme Uygulamasının Sona Ermesi

### a. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Bu fakültede aşağıda isimleri yazan ders veren milletvekillerinin hepsi milletvekilliğini tercih ederek DTCF'den ayrılmışlardır:<sup>54</sup> Yusuf Hikmet Bayur, Besim Atalay, Hasan Reşit Tankut, Ali Muzaffer Göker, Şemsettin Günaltay, Saim Ali Dilemre, İbrahim Necmi Dilmen, Naim Hazım Onat, Fazıl Nazmi Örkün, Fuat Köprülü<sup>55</sup>.

### b. Siyasal Bilgiler Okulu

Bu okulda aşağıda isimleri yazan ders veren milletvekillerinin hepsi milletvekilliğini tercih ederek Siyasal Bilgiler Okulu'ndan ayrılmışlardır.<sup>56</sup> Mahmut Esat Bozkurt, Hazım Atıf Kuyucak, Halit Nazmi Keşmir, Ahmet Şükrü Esmer, Şevket Raşit Hatipoğlu, Hasan Saka, Atıf Akgüç, Fuat Köprülü.

### c. Ankara Hukuk Fakültesi

Bu fakültede aşağıda isimleri yazan ders veren milletvekillerinin hepsi milletvekilliğini tercih ederek Ankara Hukuk Fakültesi'nden ayrılmışlardır.<sup>57</sup> Mahmut Esat Bozkurt, Yusuf Ziya Özer, Yusuf Kemal Tengirşenk, Hasan Saka, Ali Muzaffer Göker.

### d. Ankara'daki Fakülte ve Yüksekokullarda "İnkılap Derslerini" Verenler

Milletvekillerinin fakülte ve yüksekokullarda ders vermesi uygulamasına son verildiğine dair basında çıkan haberlerde İnkılap Derslerini veren milletvekillerinin durumuna ayrıca değinilmemişti. Ancak 1934 yılından itibaren İstanbul Üniversitesi'nde başlatılan ve sonrasında Ankara'daki fakülte ve yüksekokullarda devam ettirilen İnkılap Derslerini veren şu

<sup>54</sup> Cumhuriyet Gazetesi, 27 Eylül 1941.

<sup>55</sup> Ömer Faruk Akün TDVİA yazdığı "*Mehmed Fuad Köprülü*" maddesinde şu bilgiyi vererek yanılmıştır: "1941'de İstanbul Üniversitesi'nden ayrıldıktan sonra Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki hocalığına bir müddet daha devam etti." Akün, 2003, s. 478. Ali Birinci, "*Osman Turan*" üzerine hazırladığı kitabında Köprülü'nün 1941'deki alınan karar uyarınca üniversiteden ayrılmak zorunda kaldığını ama bunun kesin tarihinin bilinmediğini, kendisinin Köprülü'nün Siyasal Bilgiler Okulu'ndan ayrılış tarihini esas aldığını belirtmekteydi. Bk. *Osman Turan*, haz. Ali Birinci, Alternatif Yayınları, Ankara 2003, s. 35; 27 Eylül 1941 tarihinde basına yansıyan CHP Genel Sekreterliği'nin bu ilgili yazısından sonra yeni öğretim yılının başlamasından hemen önce yani 27 Eylül ile Kasım ayı başına kadar bir tarih aralığında Köprülü'nün ayrılma işlemi gerçekleşmiş olmalıdır.

<sup>56</sup> Cumhuriyet Gazetesi, 27 Eylül 1941.

<sup>57</sup> Cumhuriyet Gazetesi, 27 Eylül 1941.

milletvekillerinin de görevleri sona ermiş oluyor: Hikmet Bayur, Yusuf Kemal Tengirşenk, Mahmut Esat Bozkurt, Recep Peker.

#### e. Polis Enstitüsü

Bu enstitüde aşağıda isimleri yazan ders veren milletvekillerinin hepsi milletvekilliğini tercih ederek Polis Enstitüsü'nden ayrılmışlardır.<sup>58</sup> Selahattin Yargı, Atıf Akgüç, Sadri Ertem.

### 3. Milletvekillerinin Ders Vermesi Uygulamasının Son Verilmesinin Doğurduğu Sonuçlar

Basında az da olsa çıkan yorumlarda alınan kararın isabetli olduğu yönünde yazılara rastlanmaktaydı.<sup>59</sup>

Kuşkusuz milletvekillerinin fakülte ve yüksekokullardan ayrılmak zorunda kalmalarının ortaya çıkardığı en önemli meseleler boşalan kadroların doldurulmasıydı. Ankara Hukuk Fakültesi'nde, Siyasal Bilgiler Okulu'nda ve Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde bu meselenin hızlı bir şekilde çözülmesi gerekiyordu.

Ankara Hukuk Fakültesi'nde bu meselenin çözümü için değişik formüller gündeme gelecekti. Örneğin, Devletler Hukuku dersini veren Mahmut Esat Bozkurt yerine 1939'da Paris'te Hukuk Doktorasını yapıp aynı yıl bu fakültede Doçent olarak göreve başlayan Nihat Erim getirilmişti. Erim, 1941 yılında da Profesör olmuştu.<sup>60</sup> Yusuf Kemal Tengirşenk'ten boşalan "İktisat" derslerine ise Doçent ve aynı yıl Profesör olan Mahmut Koloğlu girmeye başlamıştı.<sup>61</sup> Anayasa Hukuku'nda ise Yusuf Ziya Özer'in ayrılmasıyla bu dersi okutmak için İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Hüseyin Nail Kubalı'nın ismi geçmişse de bu haber doğru çıkmayacaktı.<sup>62</sup> İstanbul Hukuk Fakültesi'nden Ali Fuat Başgil Ankara'ya gelerek önce Siyasal Bilgiler Okulu'nun müdürlüğüne atanmış, sonrasında ise hem bu okulda hem de Ankara Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku dersleri 1942'den 1943'e kadar bir yıl süreyle vermişti.<sup>63</sup> Recep Peker'in ayrılmasıyla onun verdiği İnkılap Dersleri'ne DTCF'den Bekir Sıtkı Baykal tarafından verilmeye başlanacaktır.<sup>64</sup>

<sup>58</sup> Cumhuriyet Gazetesi, 27 Eylül 1941.

<sup>59</sup> Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, "Kültürde Devletçilik", Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ekim 1941; "Hakiki Alim İstiyoruz!", Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ekim 1941.

<sup>60</sup> Oya Fişekçi, *Kuruluşu'nun 50. Yılı Dolayısıyla Ankara Hukuk Fakültesi Öğretim Üye ve Yardımcıları Bibliyografyası 1925-1975*, Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara 1977, s. 129.

<sup>61</sup> Fişekçi, 1977, s. 190.

<sup>62</sup> Cumhuriyet, 27 Eylül 1941.

<sup>63</sup> Fişekçi, 1977, s. 60-61.

<sup>64</sup> Mumcu, 1977, s. 278.

Siyasal Bilgiler Okulu'nda Mahmut Esat Bozkurt'un ayrılmasıyla Anayasa Hukuku derslerine 1942-1943 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nden naklen gelen Ali Fuat Başgil doldurmuştur.<sup>65</sup> Ahmet Şükrü Esmer'in ayrılmasıyla Siyasî Tarih derslerine Esmer'in önce asistanı sonra Doçenti olan Rıfki Salim Burçak getirilecekti.<sup>66</sup>

Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde ayrılan milletvekillerinin sayısının çokluğu ilk bakışta eğitim ve öğretim için ciddi bir boşluk doğurmuştu. Ancak zaman içinde bu boşluk doldurulmaya başlanacaktı. Özellikle Tarih Bölümü'nde Orta Zamanlar Tarihi kürsünde ders veren Fuat Köprülü dört öğrencisine Doktora yaptırmıştı. Bu öğrencilerden Osman Turan, 1943 yılında Doçentlik payesini kazanmış ve Hocası Köprülü'nün kürsüsünde ders vermeye başlamıştı. Köprülü'nün İstanbul Üniversitesi'nde 1913'ten 1939'a kadar Tarih alanında hiçbir öğrencisine doktora yaptırmadığı, Tarih Doktorası yaptırdığı ilk öğrencisinin DTCF'den Osman Turan olduğunu belirtmek gerekiyor.<sup>67</sup> Köprülü'nün DTCF'deki 5 yıllık hizmeti geleceğin genç akademisyenleri için ve fakülte için kazançtı.<sup>68</sup> Köprülü'nün Doktora yaptırdığı bir diğer isim olan Mehmet Altay Köymen'de bu kürsüde İlmi Yardımcı sonra Asistan olarak çalışmıştı.<sup>69</sup>

Yeni ve Yakın Zamanlar Tarihi'nde Ali Muzaffer Göker ayrılmıştı. Bu kürsüde Köprülü'nün desteğiyle önce İlmi Yardımcı sonra Asistan olan Halil İnalçık tıpkı Osman Turan gibi çok hızlı bir şekilde Doçentlik tezini vermiş ve bu payeyi 1943 yılında elde etmişti.<sup>70</sup> Yine Köprülü'nün Doktora yaptırdığı dört kişiden biri olan Selahaddin Çetintürk'te bu kürsüde belli bir süre İlmi Yardımcı ve Asistan olarak görev yapmıştı.<sup>71</sup>

Türk Üniversite Tarihi'nde milletvekillerinin fakülte ve yüksekokullarda ders vermeleri bir dönemin zorunluğu kıldığı uygulamaydı. Bu yıllar

<sup>65</sup> Fişekçi, 1977, s. 60-61.

<sup>66</sup> Ali Birinci, "Türkiye'de Siyasi Tarihin İlk Asistanı: Rıfki Salim Burçak: 2 Nisan 1913-30 Ağustos 1998, *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan (ayrı basım)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 65-74.

<sup>67</sup> Bu tespit Ali Birinci'ye aittir. Bk. Birinci, 2003, s. 34-35.

<sup>68</sup> Birinci, Ankara, 2003, s. 35-36. Osman Turan, Köprülü'nün DTCF'den ayrılmasından kısa bir süre sonra onun yerine Orta Çağ Türk İslam Tarihi Derslerini üstlendiğini ama Dekan Emin Erişirgil'in o günlerde Doçente bağlı olarak çalışması gerektiğini ihtar edince kendisinin Akdes Nimet Kurat'ı seçtiğini Akdes Nimet Kurat ile ilgili yazdığı anma makalesinde belirtmiştir. Bk. *Prof. Dr. Osman Turan Makaleler*, haz. Altan Çetin-Bilal Koç, Kurtuba Yayınları, Ankara 2010, s. 795.

<sup>69</sup> Çadırcı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 246.

<sup>70</sup> Halil İnalçık, Ali Birinci ile yaptığı bir söyleşide doçentlik tezini çok hızlı bir şekilde verdiğini söylemişti. Bk. Birinci, 2003, s. 19.

<sup>71</sup> Çadırcı-Elibüyük-Koç, 2023, s. 247.

akademik kariyerin bütün esaslarıyla yerleşmediği yıllara rastlamaktaydı. Bu dönem bir “geçiş dönemi” idi. Akademik kariyer konusunda artık “normalleşmenin” başlaması gereği ortaya çıkmıştı. Zaten ilgili fakülte ve yüksekokullarda asistanlık kurumu da yerleşmeye başlamıştı. Bunun içindir ki uygulamaya son verilmesinden kısa bir süre sonra dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel tarafından akademik kariyerin daha sağlam esaslara bağlanmasını öngören bir çalışma başlatılmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı'na 1942 yılında “*Üniversite Yüksekokulları Öğretmenleri Kanun Layihası*” başlıklı bir metin hazırlanmış ve bu metin görüş alınmak üzere İstanbul Üniversitesi'ne gönderilmişti.<sup>72</sup> Bu tasarıyı başka tasarılar takip edecek ve nihayetinde bu süreç 13 Haziran 1946 tarihinde 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun çıkmasıyla tamamlanacaktır.<sup>73</sup>

Milletvekillerinin üniversitede ders uygulamasının sona ermesi dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel için sonraki yıllarda siyasi açıdan yıpratılmasının bir vesilesi olacaktır.<sup>74</sup>

1946'da Üniversiteler Kanunu'nun çıkmasından yaklaşık 2 yıl bile geçmeden iktidar partisi CHP'ye mensup üç milletvekili, milletvekillerinin aynı zamanda üniversite de görev almalarının önünü açan bir kanun teklifini Meclis Başkanlığı'na sunmuşlardı. Kanun Teklifi, Anayasa değişikliğini öngörmüyor, sadece 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu'nda bir değişikliği içeriyordu. Kanun teklifinin gerekçesinde 1941'de alınan kararın nedenlerinin 1947 yılı sonu itibarıyla artık geçerli olmadığı tezi savunuluyordu. Çünkü teklif sahiplerine göre 1946 Üniversiteler Kanunu ile Milli Eğitim Bakanı'nın üniversiteler üzerinde ciddi bir yetki ve etkisi kalmamıştı. Bundan dolayı milletvekillerinin üniversitelerde görev almaları

<sup>72</sup> Bu layihanın metni için bk. Ernst Hirsch, *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, Cilt II, Ankara Üniversitesi Yay., 2 bs., Ankara 1998, s. 673-683.

<sup>73</sup> 1942'den 1946 arası bu sürecin belgeleri için, bk. Hirsch, 1998, s. 684-1078.

<sup>74</sup> Özellikle Fuat Köprülü'nün öğrencileri Bakan Yücel'in Darülfünun'dan hocası olan Köprülü'yü çekemediği için söz konusu kararı aldığı savunmuş ve Hasan Ali Yücel'i eleştirmeye devam etmişlerdi. Örneğin bk. Ahmet Caferoğlu, "Bilinmeyen Tarafları ile Üstad Fuad Köprülü", *Türk Kültürü*, Fuat Köprülü Sayısı, Sayı:47, Yıl: IV, Eylül, 1966, s. 947. Ayrıca bk. Mehmet Altay Köymen, "Ölümünün 7. Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü ve Muhit", *Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen Toplu Makaleler*, Cilt I, haz. Sinan Tarıfçı-Kerim Köksal Kaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, s. 413-416, 447, 454-455, 471-474, 476. 939-1948 yılları arasında DTCF'de görev yapan Niyazi Berkes'te anılarında Bakan Yücel'in milletvekillerinin ders vermesi uygulamasına son verilmesinden sonra siyasi açıdan düşmanlarının arttığını yazmıştı. Bk. Niyazi Berkes, *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, 3. Bs. İstanbul 2005, s. 155-156. Hasan Ali Yücel hakkında kapsamlı bir biyografi hazırlayan Tanıl Bora'da Niyazi Berkes ile aynı doğrultuda bir yorum yapmıştı. Bk. Bora, 2021, s. 281. Yalnız belirtelim ki Tanıl Bora 1941 yerine 1939 yılındaki İstanbul Üniversitesi'nden ayrılmak zorunda kalan milletvekillerine atıf yapmakta, 1941 Kararı'na ise hiç değinmemekteydi.

Milli Eğitim Bakanı-Üniversitelere ders veren milletvekili çatışmasını beraberinde getirmeyecekti. Diğer yandan teklif sahiplerine göre eğer istedikleri şekilde Üniversiteler Kanunu'nda değişiklik yapıldıktan sonra milletvekilleri verdikleri ders karşılığı herhangi bir ücret almayacakları için kamuoyundan bir tepki de gelmeyecekti.<sup>75</sup>

Kanun Teklifi ilgili komisyonlarda görüşüldükten sonra Meclis Genel Kurulu'na gelmiş ve Genel Kurul'daki görüşmelerde teklif esas itibarıyla olumlu karşılanmıştı. Ancak teklifin kapsamının daraltılması yani sadece Ankara'daki fakülte ve yüksekokullara münhasır kalması ilkesi benimsenmiş, İstanbul Üniversitesi kapsam dışı bırakılmıştı. Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşmelerde teklife dair olumlu yaklaşıma rağmen söz konusu teklif kanunlaşmamış, verilen bir önergeyle teklifin geri alınıp Anayasa Komisyonu'na geri gönderilmesi hakkında bir karar çıkmıştı.<sup>76</sup>

### Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden ve isim değişikliği geçiren İstanbul Darülfünunu vardı. Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olarak ilan edilmesinden sonra bu şehirde geleceğin ikinci bir üniversitesinin temelini oluşturacak fakülte ve yüksekokulların açılmaya başladığı görülmektedir. Başlangıç ileri de Ankara Hukuk Fakültesi'ne dönüşecek olan "Ankara Adliye Hukuk Mektebi" idi. Bu yeni kurumun öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu konularında uzman milletvekilleri tarafından oluşturulmuştu. Ancak bu noktada 1924 Anayasası'nın 23. Maddesinin oluşturduğu engeli aşmak için Adliye Hukuk Mektebi'nin fakülte olmadığı için anayasa bakımından bir engel olmadığı yönünde TBMM bir yorum getirmiştir. Çünkü 1924 Anayasasının kabulünden hemen sonra hem milletvekili hem bakan olan Adliye Vekili Seyyit Bey İstanbul Darülfünunu'ndaki görevi için siyaseti bırakmak lüzumunu hissetmişti.

1935 yılında Atatürk'ün tarih ve dil çalışmalarına gösterdiği ilginin bir sonucu olarak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi kurulmuştu. Bu yeni fakültenin öğretim üyesi ihtiyacının bir kısmı yine konunun uzmanı milletvekilleri tarafından giderilmiştir. DTCTF bir fakülte statüsünde olduğu için bu yeni fakültede ders vermeleri için anayasaya aykırı düşmeyecek ve Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden farklı bir formül üretilecektir. Üretilen bu formül milletvekillerinin fakültede konferansçı sıfatıyla ders vermeleri şeklinde olacaktır. O günlerde Kars milletvekili olan ünlü tarihçimiz Fuat

<sup>75</sup> TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 9, Toplantı 2, S. Sayısı: 66, 1948.

<sup>76</sup> TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VIII, Cilt: 9, Toplantı 2, 1948, s. 86-90.



Köprülü bu yeni fakültenin o zamanlardaki adı Orta Zamanlar Tarihi kürsüsünde görev almıştı. Köprülü bu kürsüde dört doktora tezini yönetmişti. Bu ilgili fakültenin gelecekte öğretim üyesi açığının fakültenin kendi bünyesinden sağlanması imkânı sağlamıştır. Nitekim Köprülü'nün 1941 yılında fakülteden ilgili kararlar ayrılmasında sonra doktorasını yaptırdığı Osman Turan kendisinden boşalan göreve getirilmiştir.

Osmanlı'dan Cumhuriyete intikal edip İstanbul'dan Ankara'ya taşınan Mülkiye Mektebi isim değişikliği ile Siyasal Bilgiler Okulu olmuştur. Ancak Mülkiye taşınırken İstanbul'daki hocalardan bazıları Ankara'ya gelmemiştir. Bu hocaların derslerine yine derslerine Ankara Hukuk Fakültesinde de ders veren milletvekilleri ile mecliste konunun uzmanı olan milletvekilleri üstlenmiştir.

Atatürk'ün ölümünden sonra İkinci Celal Bayar Kabinesi'nde 1938'in sonlarında Milli Eğitim Bakanı görevine Hasan Ali Yücel getirilmiştir. Yücel, yükseköğrenim alanında da kendi fikirlerini, uygulamaları hayata geçirmek istiyordu. Yücel'in ilk icraatlarından birisi Milletvekillerinin üniversitede ders vermesi uygulamasına iki aşamalı bir program ile son vermek istemesiydi. Birinci aşamada artık sayısı çok azalan İstanbul Üniversitesi'nde ders veren milletvekillerini bir tercih karşısında bırakmamış ilgili kişilerden üniversite ile meclis arasında bir tercih yapmaları istenmiştir. İkinci aşamada ise 1941 yılında sıra Ankara'daki fakülte ve yüksekokullarda ders veren milletvekillerine gelmiştir. O tarihte CHP Genel Sekreterliği'nin ve kuşkusuz fakülte ve yüksekokullarının bağlı bulunduğu Millî Eğitim Bakanlığı'nın tasvibiyle bu uygulamaya son verilmiştir.

Bu uygulamaya son verilmesi Türkiye'de üniversitelerin gelişimi bakımından özellikle Ankara'daki için sıra dışı çözümlerin geçerliliğini yitirdiğini artık normalleşmenin zamanının geldiğine bir kanıt olarak görülebilir. Özellikle Ankara'daki fakülte ve yüksekokullardaki öğretim üyesi açığı kendi bünyelerinden sağlanabilecek bir seviyeye bu dönemde yaklaşmıştı. Nitekim milletvekillerinin Ankara'daki fakülte ve yüksekokullarda ders vermelerine son verilmesinden bir yıl sonra milli eğitim bakanlığı tarafından akademik kariyeri sağlam esaslara bağlayan bir tasarının hazırlığına da girişilmiştir. Bu tasarı geçirdiği değişik aşamalardan sonra 13 Haziran 1946 tarihli ve 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'yla son aşamaya ulaşmıştır.

### **Kaynakça**

#### **Arşiv Kaynakları**

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

TBMM Zabıtları

**Gazeteler**

Cumhuriyet Gazetesi.

**Telif Eserler, İncelemeler.**

- Akün, Ö. M. (2003). "Mehmed Fuad Köprülü", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 28, Ankara, s. 471-486.
- Berkes, N. (2005). *Unutulan Yıllar*, İletişim Yayınları, 3. Bs. İstanbul.
- Bilsel, C. (1940). "Yedinci Yıl Açış Nutku", *Üniversite Konferansları 1939-1940*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Birinci, A. (yay. haz.) (2003). *Osman Turan*, Alternatif Yayınları, Ankara.
- Birinci, A. (2008). "Türkiye'de Siyasi Tarihin İlk Asistanı: Rıfkı Salim Burçak: 2 Nisan 1913-30 Ağustos 1998, *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan (ayrı basım)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 65-74.
- Bora, T. (2021). *Hasan Ali Yücel*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Caferoğlu, A. (1966). "Bilinmeyen Tarafları ile Üstad Fuad Köprülü", *Türk Kültürü Fuat Köprülü Sayısı*, Sayı:47, Yıl: IV, Eylül.
- Çadırcı, M.- Elibüyük, M.- Koç, B. (2023). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi: Bir Envanter Çalışması 1935-1946*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çankaya, A. (1968a). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, I. Cilt, Mars Matbaası, Ankara.
- Çankaya, A. (1968b). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, II. Cilt, Mars Matbaası, Ankara.
- Çankaya, A. (1968c). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, IV. Cilt, Mars Matbaası, Ankara.
- Çetin, A.- Koç, B. (yay. haz.) (2010). *Prof. Dr. Osman Turan Makaleler*, Kurtuba Yayınları, Ankara.
- Çıkar, M. (1997). *Hasan Ali Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Çiftçi, C. Y. (2008). *Kuruluşunun 75. Yılında Yüksek Ziraat Enstitüsü (1933-1948)*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Çoker, F. (1983). *Türk Tarih Kurumu Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi: Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.

- Çulha, T. (2006). "İbrahim Necmi Dilmen", *DTCF'de Türkoloji'nin Öyküsü*, haz. Hasan Özdemir-Hadi Şenol, I. Cilt (Kuruluş), Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, Ankara, s. 179-197.
- Çulha, T.-Gül, A. (2006). "Ord. Prof. Dr. Saim Ali Dilemre (1880-1954)", *DTCF'de Türkoloji'nin Öyküsü I. Cilt (Kuruluş)*, haz. Hasan Özdemir-Hadi Şenol, Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, Ankara, s. 175-178.
- Dölen E. (2009). *Türkiye Üniversite Tarihi 1: Osmanlı Dönemi'nde Darülfünun (1863-1922)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dölen E. (2010a). *Türkiye Üniversite Tarihi: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1923-1933*, Cilt: 2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dölen E. (2010b). *Türkiye Üniversite Tarihi: Darülfünun'dan Üniversite'ye Geçiş, Tasfiye ve Yeni Kadrolar*, Cilt: 3, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dölen E. (2010c). *Türkiye Üniversite Tarihi: İstanbul Üniversitesi 1933-1946*, Cilt: 4 İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Dölen, E. (2010d). "Özerk Üniversite Dönemi 1946-1981", *Türkiye Üniversite Tarihi*, Cilt:5, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 1-46.
- Erdem, T. (2012). *Anayasalar ve Belgeler: 1876-2012*, Doğan Kitap, İstanbul.
- Fişekçi, O. (1977). *Kuruluşu'nun 50. Yılı Dolayısıyla Ankara Hukuk Fakültesi Öğretim Üye ve Yarımcıları Bibliyografyası 1925-1975*, Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara.
- Georgeon, F. (1986). *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, çev. Alev Er, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara.
- Gül, A.-Çulha, T. (2006). "Hasan Reşit Tankut", *DTCF'de Türkoloji'nin Öyküsü I. Cilt (Kuruluş)*, haz. Hasan Özdemir-Hadi Şenol, Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınları, Ankara, s. 313-320.
- Güneş, İ. (2003). *Türk Parlamento Tarihi: TBMM/V Dönem 1935-1939*, Cilt II, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Halıcı, Ş. (2004). *Yeni Türkiye'nin Yapılanmasında Mahmut Esat Bozkurt (1892-1943)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Hirsch, E. (1998). *Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi*, Cilt II, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2 bs., Ankara.
- Köprülü, O. (1972). *Köprülü'den Seçmeler*, Millî Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, İstanbul.
- Köymen, M. A. (2018). "Ölümünün 7. Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü ve Muhit", *Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen Toplu Makaleler Cilt I*, haz. Sinan Tarifçi-Kerim Köksal Kaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

- Mayak F. (2021). “Osmanlı Basınında Babanzade İsmail Hakkı Bey (1909-1912)”, *İçtimaiyat*, Cilt:5 Sayı:2, s.358-373.
- Mumcu, A. (1977). *Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975)*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Öztürk, K. (1994). *Türk Parlamento Tarihi: TBMM II. Dönem (1923-1927)*, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara.
- Sakal, F. (1999). *Ağaoğlu Ahmed Bey*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Saraçoğlu, Y. (2000). *Şükrü Saraçoğlu ve Dönemi Hakkında Basında Çıkan Yazılardan Bazıları*, 2 Cilt, Gelişim Matbaacılık, İstanbul.
- Solak, M. (2013). *Atatürk'ün Bakanı Şükrü Kaya*, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Süslü, A. (1986). *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nin 50 Yıllık Tarihi*, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Şabudak, Ö. (2009). *Unutulmuş Bir Devletçi İktisat Vekili: Mustafa Şeref Özkan*, Libra Yayınları, İstanbul.
- TBMM (1948). *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem: VIII, Cilt: 9, Toplantı 2, S. Sayısı:66.
- Türk Tarih Kurumu (1985). *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Türk Tarih Kurumu (2010). *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, 2 bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.